

MARIAN SZARMACH
(Toruń)

POWIEŚĆ O PLINIUSZU MŁODSZYM*

Urodzony w Comum Pliniusz Młodszy (61–113) jest autorem, o którym studenci filologii klasycznej słyszą na wykładzie z historii rzymskiej literatury cesarskiej. Jego życie i twórczość przypada na czasy Nerona (był wówczas dzieckiem), rok czterech cesarzy, Wespazjana, Tytusa, okrutnego Domicjana, Nerwy i Trajana. Tworzył poezje i mowy, z których zachował się jedynie *Panegiryk* na cześć Trajana z roku 100. Zostało po nim głównie 247 listów skierowanych do ponad setki adresatów. Niektóre z nich są na filologii klasycznej w kanonie łacińskich lektur obowiązkowych. W Polsce zajmował się nim przed wojną Gustaw Przychocki. Jego obszerny artykuł o Pliniuszu wydobyty z archiwum ukazał się w „Meandrze” w roku 1984¹. W roku 1987 Lidia Winniczuk wydała o nim monografię: *Pliniusz Młodszy w świetle swoich listów i mów*², w której nie tylko przedstawiła jego życie i twórczość, ale dała też obszerny wybór przekładów owej korespondencji wraz z komentarzami o adresatach i sprawach, jakich dotyczą. Ostatnio niedawny absolwent filologii klasycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego Jacek Hajduk opublikował powieść *Pliniusz Młodszy*, która jest ze wszech miar godnym uwagi debiutem.

Na początku zastrzega, że acz oparł ją na źródłach literackich, jest ona jednak wytworem wyobraźni. Rozpoczyna się w Misenum w Zatoce Neapolitańskiej wybuchem Wezuwiusza w roku 79, którego ofiarą pada Pliniusz Starszy, wuj i intelektualny opiekun Pliniusza Młodszego, uczony encyklopedysta. Siostrzeniec opisał później te wydarzenia w liście do Tacyty odpowiadając na jego prośbę³. W czasie tej tragedii Pliniusz liczył osiemnaście lat i pilnie studiował greckich i rzymskich pisarzy oraz tworzył już sam pewne próbki literackie. Dane zaś mu było pobierać naukę u samego Kwintyliana przekazującego uczniom, że „rozum, który dzielimy z nieśmiertelnymi bogami, jest darem wyjątkowym”, a także że za jego pomocą, używając słów, które są dostępne przecież wszystkim, można osiągnąć wielkie uznanie i „miotać błyskawice, jak się to zdarzyło Peryklesowi”⁴. Dalej przez nawiązania do tych listów poznajemy działalność adwokacką

* Jacek Hajduk, *Pliniusz Młodszy*, Gdynia, Res Novae 2012, 152 s.

¹ G. Przychocki, *Pliniusz Młodszy, życie i dzieła*, Meander 39, 1984, s. 79–108.

² L. Winniczuk, *Pliniusz Młodszy w świetle swoich listów i mów*, PWN, Warszawa 1987.

³ Plin. *Epist.* VI 16.

⁴ Quint. *Inst.* II 16, 19.

Pliniusza, jego występy w procesach politycznych wytoczonych donosicielom w czasach Domicjana, działalność urzędniczą, życie rodzinne, troskę o majątek. Los wuja sprawił, iż szybko zrozumiał, że żyjemy w cieniu śmierci. „Skoro nie jest nam dane żyć długo, przedłużajmy więc to znikome życie naszą twórczością! Pozostawmy coś, co byłoby świadectwem, że kiedyś jednak żyliśmy”. Do grona jego bliskich należał nie tylko Tacyt, ale i Dion z Prusy, filozofowie Artemidor z Efezu i Eufrates, Swetoniusz, no i wreszcie sam cesarz Trajan. W przypadku Artemidora Autor dokonał tu ciekawej fikcyjnej kontaminacji dwu osób o tym samym imieniu, bo owego filozofa z Efezu, którego wykładów Pliniusz słuchał, oraz tego z Daldis, po którym zachowały się często przywoływane w powieści *Rozważania o snach*. Interesujące jest tu też przytoczenie rzekomej dyskusji o jedynowładztwie, jaką miał prowadzić w Aleksandrii Wespazjan z Dionem, Eufratesem i Apolloniosem z Tyany, którą przytacza Filostratos w *Żywocie Apolloniosa z Tyany*⁵. Takich odwołań, cytatów i kryptocytatów jest w powieści wiele i filolog klasycznego one nie tylko zachęcają, ale często wręcz zmuszają do sięgnięcia do źródeł i podziwiania, z jaką mozaiką obcuje. Przywołam tu jeszcze jako przykład spośród wielu list Pliniusza do Trajana pisany z Bitynii w sprawie chrześcijan, kiedy był tam namiestnikiem cesarza, i odpowiedź nań władcy⁶. Codą powieści jest śmierć Pliniusza w obecności jego żony Kalpurnii, kiedy przedwcześnie *satis est satius*. Cała ta książka została spowita woalem śmierci, o której jej bohater stale myśli. Tej nuty wszak nie ma w jego listach.

Wykorzystanie korespondencji Pliniusza mogło stwarzać Autorowi pokusę pisania utworu epistolograficznego, jakie były znane w starożytności⁷. Nie poszedł jednak tą drogą. Układając swoją fikcję stwarza z różnych aluzji i cytatów przemieszany świat literacki rozmawiając często ze swoimi bohaterami. Ta mieszanina różnych planów i technik literackich przypomina mi *Opowieść o Siedmiu Mędrkach* Hanny Malewskiej, o której to powieści jeden z badaczy⁸ napisał, że ów sposób operowania przez pisarkę tak różnym materiałem jest dowodem wysokich umiejętności literackich budzących wielki podziw. To samo wypada mi powtórzyć o aleksandryjskim debiucie Jacka Hajduka.

ARGUMENTUM

Censura libri, cui titulus est Plinius Minor. Quo in libro, a Hyacintho Hajduk scripto, verae de scriptore narrationes, e fontibus antiquis haustae, auctoris inventis veri simillimis miscetur.

⁵ Philostr. *Vit. Apollon.* V 31–37.

⁶ Plin. *Epist.* X 96 i 97.

⁷ Np. pseudo-Hippokrates, *O śmiechu Demokryta. Listy 10–23*, przeł. i oprac. K. Bartol, Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2007.

⁸ J. Baliński, *Elementy fikcji i historii w Opowieści o Siedmiu Mędrkach*, [w:] *Studia z zakresu antyku*, oprac. Z. Abramowiczówna, UMK, Toruń 1984, s. 59.